

MEDIUL EDUCAȚIONAL – FACTOR DE FORMARE A PREȘCOLARULUI CA SUBIECT VALORIZATOR

Nicolae SILISTRARU, prof.univ., dr. hab.

Galina BOSTAN, doctorandă UST

Rezumat. Ca și orice instituție educațională, grădinița își exercită influența educativă asupra copiilor, atât prin acțiuni directe, cât și în mod indirect, prin felul în care își organizează elementele de mediu pedagogic. Grădinița, ca instituție educațională, prezintă anumite caracteristici, care o deosebește de celelalte: *programe de educație structurate flexibil, tematică propusă de educatoare, jocul ca principală modalitate de învățare, evaluare centrată pe progresul copiilor, crearea unui mediu de învățare plăcut și stimulator, îmbinarea caracteristicilor educației de tip informal într-un cadru formalizat.*

Cuvinte cheie: educație, mediul educațional, factor, preșcolar, subiect valorizator, grădiniță, educator, joc.

EDUCATIONAL ENVIRONMENT - TRAINING FACTOR OF THE PRESCHOOL AS VALORISATION SUBJECT

Abstract. Like any other educational institution, the kindergarten exercises its educational influences on children, both through direct actions and indirectly through the way in which it organizes the pedagogical environment elements. Kindergarten as an educational institution has some characteristics that distinguish it from the other: Flexible structured education programs, theme proposed by the kindergarten teacher, the game as the main way of learning, the assessment centered on children's progress, creating a pleasant and stimulating learning environment, combining the characteristics of informal education in a formal setting.

Keywords: education, educational environment, factor, preschool, valorisation subject, kindergarten, educator, game.

Copilăria este cea mai fericită perioadă a vieții prin lipsa de griji, dragostea celor din jur și posibilitatea de a năzui către tot ce este mai frumos pe lume.

Familia reprezintă primul mediu de viață al copilului. Dezvoltarea copilului în familie se impune a fi apreciată deci prin atmosfera unică și climatul afectiv și educativ, pe care acest *mediu* i-l creează.

După familie, mediul instituționalizat (creșa și grădinița) constituie prima experiență de viață a copilului în societate. Aici, copilul ia cunoștință de activități și obiecte care-i stimulează interesul și acțiunea, îl provoacă să se exprime prin angajarea în relațiile sociale de grup. Educația este procesul prin care se realizează formarea și dezvoltarea personalității umane și constituie o necesitate pentru individ și societate.

Mediul înconjurător al copilului este considerat *factor important în educație* și autoeducație. În interrelațiile copiilor funcționează regulile proprii și codul moral propriu. *Mediul copiilor* ține cont de particularitățile de vârstă, reprezentând atât obiectul, cât și subiectul educației [10, p.67].

Menționăm că *mediul educațional* nu trebuie considerat ca ceva univoc, începând acolo unde are loc întâlnirea educatorului cu educabilul și ei împreună proiectează și construiesc ceva. Un atare mediu poate fi examinat și *ca obiect, și ca resursă a activității comune* [1].

Cercetătorii M. Avram și N Silistraru evidențiază câteva funcții ale *mediului educațional*, în funcție de punctele de examinare [3, p.105].

În primul rând, ca o totalitate a posibilităților pentru educarea capacităților și potențialelor de personalitate.

În al doilea rând, ca mijloc de educare și dezvoltare, când mediul educațional nu este sosit numai dinspre pedagog, ci și dinspre preșcolar. Dacă ultimul își alege sau își construiește mediul educațional, copilul devine în acest caz subiectul autodezvoltării, iar mediul educațional – obiect de alegere și mediu.

În al treilea rând, ca obiect de proiectare și modelare. Mediul educațional al grădiniței se proiectează la început în mod teoretic, apoi se modelează practic în corespundere cu obiectivele educației și particularitățile specifice contingentului de copii și al condițiilor psihosociale și etnice.

În al patrulea rând, ca obiect al expertizelor psiho-pedagogice și de monitorizare, a căror necesitate este dictată de dinamica permanentă a mediului educațional și a celui etnic.

Comunitatea adultului cu copilul, prin care se poate examina ce se întâmplă cu preșcolarul în procesul lui de dezvoltare și de însușire de către el a normelor și modelelor comportamentale, se manifestă în calitate de *mediu educațional special*.

În acest sens, evidențiem doi indici de bază ai mediului educațional: *densitatea* lui (potențialul de resurse) și *structurarea* (capacitatea de organizare).

Instituțiile de învățământ sunt o parte a *mediului educațional*, dar trebuie să se conștientizeze că ele sunt parte a unui mare întreg, tinzând să se dezvolte în el prin colaborare și armonie [10, p.78].

Din aceasta nu rezultă însă că instituția de învățământ trebuie să accepte mediul așa cum este el. Este necesar să se caute *modelele optimale de interacțiune* și colaborare cu mediul. În scopul umanizării se prevăd câteva idei ale instituției de învățământ față de mediu:

- grupa își organizează activitatea, neraportându-se la mediu;
- grupa se interesează de viața mediului și își revigorează, prin aceasta, activitatea;
- grupa nu numai că studiază mediul, *dar este și factorul prioritar în educație* [4].

În organizarea *spațiului educațional* se va ține seama de următoarele cerințe [1, p.101]:

- ✓ Împărțirea sălii de grupă în zone, în funcție de diferitele tipuri de activități.
- ✓ Existența a cel puțin două zone delimitate în sala de grupă: *Biblioteca* și *Colțul păpușii*.
- ✓ Stabilirea locului și a materialelor necesare pentru realizarea centrului tematic.
- ✓ Realizarea unui centru (a unei zone) pentru *Știință* ar putea rezolva problema centrului tematic. (În fond, știința este tot ce ne înconjoară.)
- ✓ Așezarea materialelor la vedere, pe rafturi plasate la nivelul copilului.

- ✓ Asigurarea accesului liber al copilului la aceste materiale.
- ✓ Alegerea materialelor în funcție de vârsta și interesele copiilor din grupă.
- ✓ Sortarea periodică a materialelor.
- ✓ Introducerea treptată a materialelor noi.

Educația timpurie, ca primă treaptă de pregătire, asigură intrarea copilului în sistemul de învățământ, prin formarea capacității de a învăța. Creșa trebuie să asigure mediul care garantează siguranța și sănătatea copiilor, fără a le impune multe restricții și, ținând cont de caracteristicile psihologice ale dezvoltării copilului, să implice atât familia, cât și comunitatea în procesul de învățare, care începe de la cele mai mici vârste.

Copilul de 2 ani se adaptează mai greu mediului educațional, deoarece este dependent de mamă, dar și datorită faptului că nu înțelege prea bine ce i se spune. La această vârstă jocul este principala lui formă de activitate. Este foarte important ca educatoarea să creeze o atmosferă de joc pe întreg parcursul zilei prin realizarea unor activități plăcute și interesante, prin implicarea activă a copiilor în procesul de învățare, prin asigurarea unor posibilități de opțiuni pentru copii, astfel încât aceștia să poată iniția propriile lor activități de învățare, prin manifestarea unei atitudini relaxante în interacțiunile cu copiii.

Jocul reprezintă un model efektiv de influențare a mediului copiilor. El este înzestrat cu multe taine indescifrabile. Jocul, ca formă specifică a activității copilului la vârsta preșcolară, devine un mijloc valoros de educație a personalității.

Copilul învață în joc, cunoaște, se auto-conduce, își antrenează facultățile mintale, se deprinde să coopereze cu alți copii, își exersează efortul volitiv, câștigă încredere în sine, rezolvă conflictul între ceea ce dorește și ceea ce poate. „Jocul oferă copiilor un izvor inepuizabil de impresii, care contribuie la îmbogățirea cunoștințelor despre lume, formează și dezvoltă caractere, deprinderi, înclinații, aspirații” [4].

Preșcolăritatea este perioada descoperirii realității fizice și, mai ales, perioada auto-descoperirii. Odată cu creșterea copiilor, jocurile se complică și se diversifică în toate sferile de activitate. Copilul manifestă preferințe diferite pentru joc în funcție de vârstă și posibilitățile de realizare.

Copilul mic tinde să participe la jocurile celor mari; atunci când nu reușește să corespundă cerințelor impuse, nu se resemnează, ci, dimpotrivă, se străduiește să facă față în condiții cât mai bune.

În copilărie jocul are un anumit specific în funcție de vârstă și *dezvoltarea fizică și psihică*; jocul capătă o serie de însușiri și are unele funcții ce diferă de la o etapă la alta a evoluției. Prin joc copilul se antrenează și își satisface o mulțime de necesități caracteristice pentru vârsta respectivă.

În jocuri copiii folosesc mai multe elemente care sunt numite tradițional jucării. Jucăria este un obiect folosit de copii pentru a se amuza. Ea reprezintă suportul dezvoltării intelectuale și motorii a copiilor. Jucăriile acționează [1, p.42]:

- în plan motoriu când implică manipularea și mișcarea;
- în sfera limbajului când între jucărie și copil se poartă un dialog, activitate prin care se pot corecta diverse tulburări de limbaj;
- în aria cognitivă când jucăria poate fi explorată, descompusă și analizată;
- în plan comportamental – reglarea controlului și a autocontrolului față de o situație interactivă;
- în plan relațional: se dezvoltă spiritul de echipă, de cooperare, de ajutor, de respect față de ceilalți copii, dar și față de jucării.

Jucăria este primul prieten de joacă, uneori singurul confident, căruia îi spune toate bucuriile și “durerile”. Există o vârstă când copilul se joacă aproape cu orice, conferind obiectului în cauză o întreagă gamă de semnificații sociale. Jucăria nu trebuie să fie sofisticată, ci să satisfacă nevoia de joc a copilului.

Mediul copiilor este independent doar relativ, deoarece există necesitatea conducerii permanente a celor mici și limitarea libertății prin refuzul tolerant al irraționalității lor. Merită atenție vechea zicală: *De cei mari să te temi, iar de cei mici să te jenezi*. Aceasta redă destul de înțelept interrelația dintre maturi și generațiile în creștere, dintre educație și autoeducație. Pe de o parte, tinerii ar trebui să respecte bătrânii, îndeplinindu-le cererile, pe de alta, atitudinea celor mari trebuie să servească ca model copiilor. Interesele educației cer perfecționarea continuă a educatorilor. Educația copiilor e de neconceput fără autoeducația dascălilor și maturilor. Merită o deosebită atenție situațiile care au loc nu pe stradă, ci acasă în familie. Educația familială constă în autoeducația părinților. *Educația copiilor este imposibilă fără educația mamei și a tatălui*, mai mult ca atât, cu timpul poate apărea educația reciprocă.

În familie copiii și adulții comunică sistematic, îi adună traiul în comun, sărbătorile comune și mai ales munca împreună. În special, e interesantă interrelația maturilor cu cei mici în procesul creării jucăriilor. La ele se raportează copiii și adulții, copilăria omenirii și contemporaneității. Dacă reprezentarea lumii ar înceta să aibă sensul de cult, atunci ea și-ar fi păstrat semnificația pedagogică [5].

Mediul copilului a fost întotdeauna un factor important al educației, autoeducației și educației reciproce a generațiilor, fiind determinat de experiența istorică. Contribuția multiplă a mediului în dezvoltarea copilului se explică prin influența permanentă a factorilor interni și externi, care se reflectă din fragedă copilărie asupra personalității copilului, fiind determinate de elementele universale comune copiilor de pe tot globul.

Vârsta simbolică, vârsta de aur a copilăriei, vârsta micului faur – toate acestea sunt etichete sugestive, pe care literatura de specialitate le pune perioadei de vârstă preșcolară. Este vârsta unor achiziții psiho-comportamentale fundamentale, a căror calitate va influența în mare măsură nivelul de adaptare și integrare a copilului în fazele următoare ale evoluției și dezvoltării lui.

Pentru a constitui o ofertă educațională a timpului său, educația desfășurată în grădiniță trebuie să reflecte problemele contemporaneității și să încerce să întâmpine prin mijloace specifice expectanțele pe care societatea de azi le formulează pentru prima etapă a educației formale.

Pe tot parcursul preșcolarității, educația se concentrează atât pe dezvoltarea fizică (abilitatea de mișcare și coordonare, sănătate și nutriție), cât și pe cea cognitivă (abilitatea de a gândi, a reflecta, a judeca, a asculta și a înțelege, a comunica oral și scris), socio-emoțională (abilitatea de a interacționa cu lumea din jur și de a trăi emoții, sentimente adecvate). Tot ce se întâmplă în primii ani de viață ai copilului este esențial, atât pentru progresul său imediat, cât și pentru educația permanentă a acestuia.

Educația trebuie să aibă drept punct de plecare copilul, văzut în globalitatea sa, ca ființă complexă, cu interesele, personalitatea și istoria sa [6, p.65].

Educația însăși este un fapt de cultură, ca produs al practicii social-istorice a omenirii și ca *transmițătoare de valori*. O primă și deosebit de importantă etapă a procesului de inculturare a individului se desfășoară în familie. Aici copilul învață primele și cele mai importante comportamente sociale și tot aici se pun bazele formării personalității sale.

Apropierea copilului de cultură, integrarea culturii în viața actuală și viitoare a copilului încep de la cea mai fragedă vârstă și continuă toată viața. În familie, în instituțiile preșcolare și școlare și în viața socială copilul își însușește valorile culturale, le transformă în bunuri proprii, învață să-și rânduiască viața conform lor. Perioada primei copilării este cea mai propice introducerii copilului în cultură și *asimilării de către copil a valorilor culturale*. Mijloacele și modalitățile prin care se realizează acest proces sunt dependente de valorile promovate de societate și de particularitățile psihice ale celor care urmează să și le însușească.

Cultura însușită în familie poate să concorde, mai mult sau mai puțin, cu cea din grădiniță, în care urmează a se integra copilul. *Cultura preșcolară va deveni predominantă în formarea copilului, datorită caracterului continuu*, dirijat și sistematic al procesului de inculturare exercitat asupra lui. În grădiniță copilul este supus unei constrângeri, unei presiuni de a-și însuși *valorile socialmente recunoscute* și dezirabile și un model cultural și de personalitate potrivit idealului de om al societății.

De fapt, copilul nu alege modelul de cultură pe care trebuie să și-l însușească și nici modelul de personalitate după care să se „auto-construiască”, acestea fiindu-i impuse. Măsura în care aceste modele prescrise sunt asimilate și obiectivate în conduita exteriorizată determină gradul de integrare socială a copilului.

Întrucât factorii de mediu și influențele educative acționează prin intermediul condițiilor interne, cele ce țin de personalitatea copilului, iar influențele educative și experiența personală de viață interferează într-un mod specific, în cazul fiecărui individ în parte, efectele formative se vor obiectiva în personalități distincte, originale, unice și

irepetabile. Valorile promovate sunt aceleași pentru o comunitate de copii. Raportarea la aceste valori, asimilarea lor și raportarea valorică la realitate poartă amprenta personalității modelate în procesul educațional.

Valorile culturale adoptate în cultura preșcolară și transmise copiilor prin procesul educativ angajează cadrele care formează personalitatea copilului, și totodată, reperele după care individul se bucură de o mare sau mai mică prețuire din partea celorlalți, determinată la rândul său de gradul de concordanță dintre comportamentul personal și idealul valoric.

Preșcolarul își însușește valorile în procesul socializării sale. *Socializarea* este un proces prin care individul, însușindu-și limba comunității și interiorizând norme, valori și modele de comportament, devine membru al acelei comunități. El se realizează prin influența hotărâtoare a familiei grădiniței, instituțiilor culturale, prin sistemul de practici și valori sociale din comunitățile date [8].

Pe măsura socializării, copilul devine, în același timp, tot mai independent, are propriul său bagaj de cunoștințe, atitudini și valori pe care le exprimă într-un stil propriu. Concepția despre sine – felul cum se apreciază și se valorizează – are o puternică amprentă afectivă.

Socializarea are următoarele trăsături:

- Copilul este integrat într-un grup de co-vârșnici cu care împarte realizările și nereușitele unei activități colective.
- Dobândește competențe de relaționare cu ceilalți și are ocazia exersării și eficientizării lor (învață și exersează diverse modele de relaționare, cu regulile și limitele aferente lor).
- În relația cu co-vârșnicii și adulții, alții decât părinții, își dezvoltă și performează un comportament de prezentare și afirmare de sine, descoperindu-și prin comparație capacitățile și limitele.
- Câștigă în autonomia acțiunilor: de autoservire, decizie și asumare a responsabilităților, de punere în practică a inițiativelor, de control al comportamentului propriu [6, p.51].

Dezvoltarea personalității se realizează prin:

- Este angajat în programe ce vizează descoperirea și dezvoltarea potențialului intelectual, afectiv, psihomotric.
- Este solicitat în diverse tipuri de activități care conduc la dobândirea de timpuriu a unor abilități psihomotrice care, prin varietatea lor, vor determina „multiplicarea inteligenței”.
- Are numeroase prilejuri de a vorbi, ceea ce contribuie la dezvoltarea accelerată a abilităților lingvistice și de comunicare.

- Este pus în contexte care îi cer exercitarea unor roluri variate, ceea ce contribuie la achiziția de cunoștințe, competențe și modele de comportament aferente rolurilor preluate [6, p.51].

Copilul este capabil sa identifice binele și răul, frumosul și urâtul, dreptul și nedreptul. Argumentul invocat frecvent în sprijinul aprecierilor valorice este autoritatea adultului: pentru că așa a zis mama /tata /doamna educatoare. Este capabil să înțeleagă anumite reguli și învață să le respecte în împrejurările jocului și ale activităților organizate în grădiniță.

Gradul de însușire și potențialul acțional al valorilor sunt dependente nu numai de personalitatea individului, ci și de câmpul social pe care procesul educațional îl asigură. Și cum copilul suferă procese de maturizare bio-psihică și de socializare, iar presiunea câmpului social se lărgeste și se amplifică, însușirea culturii este însoțită de formarea unor orientări valorice și a *unui sistem propriu de valori al individului*. Orientările valorice ale individului se modifică prin aderarea la valori noi, prin accentuarea sau estomparea unora și prin participarea la crearea de valori [9].

Educația preșcolară urmărește în egală măsură însușirea valorilor și formarea capacității copilului de a valoriza formarea lui ca *subiect valorizator*. Desigur, societatea este, în primul, subiectul valorizator și este aceea care recunoaște, acceptă și validează ca valori creațiile materiale și spirituale ale omului. Această aserțiune nu exclude, ci, dimpotrivă, implică atribuții ființei umane ca subiect valorizator. Dacă inițial copilul preia *ceea ce vede, învață ceea ce i se cere, pentru că i se cere*, treptat, el dobândește capacitatea *de a învăța ceea ce acceptă*, ceea ce consideră el și apreciază că trebuie învățat și practicat.

Capacitatea sa de valorizare este dată de gradul de concordanță dintre valorile sancționate ca atare de societate și valorile care îi ghidează efectiv comportamentul.

Copilul nu se naște ca subiect valorizator. El devine astfel în procesele de socializare, de inculturare și aculturare. Prin învățarea socială, spontană și dirijată, dobândește capacitatea de a atribui valoare lucrurilor, fenomenelor, relațiilor după criterii oferite de mediul socio-cultural în care trăiește și se formează. Dar copilul aparține concomitent mai multor micro-medii sociale: *familie, grupuri de prieteni, grup de preșcolari* etc. și, ca urmare, suferă influențe multiple, din multe direcții și în multe sensuri. El preia și învață nu numai valori, ci și pseudovalori sau nonvalori, cu atât mai mult cu cât socializarea sa este lăsată pe seama factorilor spontani [2, p.99].

De altfel, devenirea omului ca subiect valorizator, ale căror baze se pun în copilărie, durează toată viața. Copilul nu este un depozit în care stocăm valori. El este un subiect, o conștiință liberă, atribuitoare de sens, care funcționează ca principiu explicativ al oricărui fapt uman. Copilul preia obiecte și reprezentări mintale valorizate social, dar le conferă și el valoare, le valorizează prin prisma subiectivității sale. Or, tocmai asupra acestei subiectivități trebuie acționat, dirijând-o spre necesitatea socială obiectivă.

Sistemul propriu de valori, cu structură axiologică proprie se constituie prin trăirea experienței de viață, prin învățare socială, pe măsura socializării copilului și în funcție de particularitățile sale psihice și psiho-sociale. La baza acestei constituirii se situează tendința generală a copilului de a învăța, inclusiv modelele și normele de comportament și, pentru a-și asigura confortul psihic, de a practica un comportament acceptat de norme [2, p.99].

Inițialul, copilul se subordonează principiului plăcerii: pentru el este bun și frumos ceea ce îi provoacă plăcere. Treptat, el învață că nu tot ce este plăcut este bun, valoros și, mai ales, că atributul de bun se raportează nu numai la dorințele personale, ci și la cerințele conviețuirii cu ceilalți. Treptat, copilul învață să subordoneze principiul plăcerii principiului rațiunii: *să-și inhibe reacții, să efectueze activități utile și necesare, chiar dacă nu sunt plăcute, să respecte fapte și opinii, chiar dacă nu concordă cu ale sale.*

Formarea conștiinței și conduitei axiologice presupune realizarea unor obiective ca: *aspirarea spre valori, disponibilitatea pentru valorizare, atitudini și comportamente corespunzătoare.*

Selectarea, ordonarea și ierarhizarea valorilor de transmis și însușit prin procesul educativ, organizarea spațiului socio-cultural în care are loc transmiterea-însușirea acestora și modalitățile de transmitere-recepționare se realizează în așa manieră, încât să poată fi imprimate în personalitatea copilului, după legități psihopedagogice, și nu numai după comanda socială.

Viața și activitatea în instituția preșcolară îl ajută pe copil să dobândească și să exerseze deprinderi de relaționare socială, de descoperire a propriei identități și de raportare la valori.

Bibliografie

1. Avram I. Etnopedagogie aplicată: formarea orientărilor axiologice la preșcolarii mari. Cluj-Napoca: Eurodidact, 2006. 183 p.
2. Avram I., Silistraru N. Despre formarea copilului ca subiect valorizator în: Tradiționalism și modernism în educație. Realitate și dezvoltare. În: Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău, martie, 2003. p.97-102.
3. Avram I., Silistraru N., Folclorul, tradițiile de familie și contribuția lor la formarea orientărilor axiologice la copii de 6-7 ani. În: Analele Universității de Stat din Moldova, seria „Științe Socioumanistice”, vol. III, octombrie 2003. p. 104-108.
4. Cuznețov L. Educație prin optim axiologic. Chișinău: Primex-com SRL, 2010. 159 p.
5. Cuznețov L. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Chișinău: CEP USM, 2008. 624 p.
6. Glava A., Glava C. Introducere în pedagogia preșcolară. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 2002.

7. Jişa E. Pedagogie preşcolară. Cluj-Napoca: Ed. Napoca Star, 2001.
8. Piaget J., Inhelder B. Psihologia copilului. Bucureşti: Editura Didactică și Pedagogică, 1968.
9. Roşca A., Chircev A. Psihologia copilului preşcolar. Bucureşti: Editura Didactică și Pedagogică, 1965. p. 169.
10. Silistraru N. Etnopedagogie (curs). Chişinău: Centrul Editorial al U.S.M., 2003 (56, 47). 267 p.
11. Vincent R. Cunoaşterea copilului. Bucureşti: Editura Didactică și Pedagogică, 1973.
12. Vrajmaş E. Educația copilului preşcolar. Elemente de pedagogie la vârsta timpurie. Bucureşti: Editura Pro Humanitas, 1999.